

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Ikromova Dilfuza Abdirasulovna

ikromovad846@gmail.com

Annotatsiya. Ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi asosiy pedagogik omillar nazariy jihatdan tahlil qilingan. Ta'lim sifatining mazmuni, pedagogning kasbiy mahorati, ta'lim oluvchilarning faolligi, o'qitish metodlarining samaradorligi, ta'lim muhiti va baholash tizimining o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonini takomillashtirishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, pedagogik hamkorlik, individual xususiyatlarni hisobga olish va muntazam qayta aloqaning ahamiyati ochib berilgan. Ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik omillarni tizimli tashkil etish yuzasidan nazariy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, pedagogik omillar, ta'lim samaradorligi, pedagogik mahorat, ta'lim muhiti, pedagogik hamkorlik, o'qitish metodlari, ta'lim oluvchi faolligi, baholash, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Ta'lim tizimining rivojlanishi ta'lim sifatini ta'minlash, ta'lim oluvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish va ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish bilan bevosita bog'liq. Bugungi kunda ta'lim jarayonining samaradorligi faqat o'quv dasturlarining mazmuni yoki o'zlashtirilgan bilimlar hajmi bilan belgilanmaydi. Bunda pedagogning kasbiy tayyorgarligi, ta'lim metodlarining maqsadga muvofiqligi, o'quv muhitining qulayligi, ta'lim oluvchilarning faolligi va o'zlashtirish natijalarini baholash tizimi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim sifati murakkab pedagogik hodisa bo'lib, uning shakllanishi o'zaro bog'liq omillar ta'sirida kechadi. Ta'lim jarayonida belgilangan maqsadlarning aniq ifodalanishi, o'quv materiallarining ilmiyligi, mazmunning izchilligi, o'qitish metodlarining to'g'ri tanlanishi va pedagogik muloqotning samarali

tashkil etilishi ta'lim natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim sifatini oshirish masalasi maktab, professional ta'lim va oliy ta'lim tizimlari uchun umumiy ahamiyatga ega. Ta'limning har bir bosqichida o'ziga xos maqsad va vazifalar mavjud bo'lsa-da, bilimlarni ongli o'zlashtirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish, amaliy faoliyatga tayyorlash va shaxsning intellektual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish umumiy pedagogik vazifalar hisoblanadi. Ta'lim sifatini oshirishga doir tadqiqotlarda J. Hattie tomonidan o'rganilgan o'qitish samaradorligi va qayta aloqa masalalari, J. Deweyning tajribaga asoslangan ta'lim haqidagi qarashlari hamda B. Bloomning ta'lim maqsadlarini tizimlashtirishga oid yondashuvlari muhim nazariy ahamiyatga ega. Ushbu qarashlar ta'lim natijalarini yaxshilashda pedagogik faoliyatni maqsadli tashkil etish, ta'lim oluvchining faolligini ta'minlash va o'quv natijalarini izchil tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi.

Ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi pedagogik omillarni tizimli tahlil qilish va ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi nazariy yondashuvlarni aniqlashtirish zarurati bilan belgilanadi. Ta'lim sifatini oshirishning asosiy pedagogik omillarini nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini ochib berish va ta'lim jarayonini takomillashtirishga doir tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ta'lim sifati ta'lim jarayonining maqsadlari, mazmuni, tashkil etilishi va erishilgan natijalar o'rtasidagi muvofiqlikni ifodalovchi murakkab pedagogik tushunchadir. U ta'lim oluvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi bilan bir qatorda, o'zlashtirilgan bilimlardan foydalanish, muammolarni hal etish, mustaqil fikrlash va amaliy vazifalarni bajarish qobiliyatlarini ham qamrab oladi.

Ta'lim sifatini faqat yakuniy baholar yoki imtihon natijalari bilan cheklash uning mazmunini to'liq ochib bermaydi. Chunki ta'lim natijalariga erishish jarayonida qo'llanilgan metodlar, ta'lim oluvchilarning ishtiroki, pedagogik muloqot, o'quv materiallarining tushunarliqligi va individual ehtiyojlarning

hisobga olinishi ham muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim sifati uchta o'zaro bog'liq jihat orqali ko'rib chiqiladi.

- **ta'lim jarayonining sifati** bo'lib, u o'quv mazmunining ilmiyligi, darslarning tashkil etilishi, o'qitish metodlari, pedagogik muloqot va ta'lim resurslaridan foydalanish bilan belgilanadi.

- **ta'lim natijalarining sifati** bo'lib, ta'lim oluvchilarning bilimlari, ko'nikmalari, kompetensiyalari, mustaqil fikrlashi va o'zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatida namoyon bo'ladi.

- **ta'lim muhitining sifati** bo'lib, ta'lim oluvchilar uchun yaratilgan psixologik-pedagogik sharoitlar, o'zaro hurmat, hamkorlik, xavfsizlik va rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi munosabatlarni qamrab oladi.

Ushbu jihatlar bir-birini to'ldiradi. Ta'lim jarayoni samarali tashkil etilganda bilimlarni ongli o'zlashtirish uchun sharoit yaratiladi. Ijobiy ta'lim muhiti esa ta'lim oluvchilarning faolligini, o'ziga ishonchini va ta'lim jarayonidagi ishtirokini kuchaytiradi. Demak, ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan pedagogik faoliyat jarayon, natija va muhitni yaxlit tizim sifatida tashkil etishga yo'naltiriladi.

Ta'lim sifatini oshirishning asosiy pedagogik omillari. Ta'lim sifatining shakllanishi ko'plab omillarga bog'liq. Ularning ayrimlari pedagog faoliyati bilan, boshqalari ta'lim oluvchilarning xususiyatlari, o'quv mazmuni, ta'lim muhiti va boshqaruv jarayonlari bilan belgilanadi. Ushbu omillar o'zaro uyg'unlashgan holda ta'lim samaradorligini oshiradi.

Pedagogning kasbiy mahorati ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Kasbiy mahorat fan bo'yicha chuqur bilim, metodik tayyorgarlik, pedagogik muloqot madaniyati, ta'lim oluvchilarning ehtiyojlarini anglash va o'qitish jarayonini maqsadli tashkil etish qobiliyatlarini qamrab oladi.

Yuqori kasbiy tayyorgarlikka ega pedagog o'quv materialini tushunarli bayon etadi, murakkab tushunchalarni izchil tushuntiradi, ta'lim oluvchilarning

bilim darajasini hisobga oladi va mavzuni o'zlashtirishga yordam beruvchi metodlarni tanlaydi.

Pedagogning kasbiy mahorati uning o'z faoliyatini muntazam tahlil qilishi, yangi metodik yondashuvlarni o'rganishi va kasbiy bilimlarini boyitishi bilan ham rivojlanadi. Shu sababli pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

O'qitish metodlari ta'lim maqsadlariga erishish, o'quv materialini o'zlashtirish va ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishda muhim vosita hisoblanadi. Metodlarni tanlashda mavzuning mazmuni, ta'lim oluvchilarning tayyorgarligi, mashg'ulotning maqsadi va kutilayotgan natijalar hisobga olinadi.

Pedagog ta'lim mazmunini hayotiy vaziyatlar bilan bog'laganida, muammoli savollardan foydalanganida va ta'lim oluvchilarning fikrlarini qo'llab-quvvatlaganida o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqish ortadi. Bunda ta'lim oluvchining individual qobiliyatlari, ehtiyojlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim muhiti ta'lim jarayonining psixologik, ijtimoiy va tashkiliy sharoitlarini birlashtiradi. O'zaro hurmat, adolatli munosabat, erkin fikr bildirish va hamkorlikka asoslangan muhit ta'lim oluvchilarning o'z imkoniyatlarini namoyon etishiga yordam beradi.

Pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagogning tinglash madaniyati, tushunarli izoh berishi, asoslangan fikrlarni rag'batlantirishi va xatolarga rivojlanish jarayonining bir qismi sifatida munosabatda bo'lishi ta'lim oluvchilarning faolligini kuchaytiradi. Hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilar o'z fikrlarini ifodalaydilar, boshqalarning qarashlarini tinglaydilar, umumiy xulosalar ishlab chiqadilar va jamoaviy vazifalarni bajaradilar. Natijada bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, muloqot, mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalari ham rivojlanadi.

Baholash ta'lim oluvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlash, o'quv maqsadlariga erishish darajasini belgilash hamda keyingi ta'lim faoliyatini rejalashtirishga xizmat qiladi. Baholashning samaradorligi uning aniq mezonlarga asoslanishi, adolatliligi va ta'lim oluvchiga tushunarli bo'lishi bilan belgilanadi.

J. Hattie va H. Timperley tadqiqotlarida qayta aloqaning o'rganish jarayonidagi ahamiyati alohida yoritilgan. Qayta aloqa ta'lim oluvchiga nimalarni muvaffaqiyatli bajargani, qaysi jihatlarni rivojlantirishi va keyingi faoliyatini qanday tashkil etishi haqida ma'lumot beradi.

Samarali qayta aloqa faqat xatolarni ko'rsatishdan iborat emas. Unda yutuqlar, kamchiliklarning sabablari va keyingi rivojlanish yo'nalishlari ham ochib beriladi. Bunday yondashuv ta'lim oluvchining o'zlashtirish jarayoniga ongli munosabatini shakllantiradi. Shunday qilib, pedagogning kasbiy mahorati, o'qitish metodlari, ta'lim oluvchilarning faolligi, ta'lim muhiti hamda baholash va qayta aloqa ta'lim sifatini oshirishda o'zaro bog'liq pedagogik omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'lim sifatini oshirishning pedagogik omillarini nazariy jihatdan tahlil qilish quyidagi xulosalarni shakllantirishga asos bo'ldi.

-ta'lim sifati ta'lim jarayonining tashkil etilishi, o'zlashtirilgan bilimlar va erishilgan natijalar, shuningdek, ta'lim muhitining xususiyatlari bilan belgilanadigan murakkab pedagogik hodisadir.

- pedagogning kasbiy mahorati, o'qitish metodlarining samaradorligi, ta'lim oluvchilarning faolligi, pedagogik hamkorlik, baholash va qayta aloqa ta'lim sifatini oshirishning asosiy pedagogik omillari hisoblanadi.

-ta'lim sifatini yaxshilashda alohida omillarni rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning o'zaro bog'liqligini ta'minlash muhimdir. Tizimli yondashuv ta'lim jarayonining maqsadlari, mazmuni, metodlari va natijalari o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytiradi.

- ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, faol ta'lim metodlaridan foydalanish, pedagogik muloqotni rivojlantirish va asoslangan qayta aloqa tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

-pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va ta'lim jarayonini muntazam tahlil qilish ta'lim sifatini takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir.

Ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi omillarni alohida-alohida ko'rib chiqish ularning mazmunini tushunishga yordam beradi. Biroq amaliy natijaga

erishish uchun ushbu omillarni o'zaro bog'liq holda tashkil etish zarur. Masalan, pedagogning kasbiy mahorati yuqori bo'lsa-da, o'qitish metodlari ta'lim oluvchilarning tayyorgarligiga mos kelmasa, kutilgan natija yuzaga kelmasligi ehtimoli mavjud. Xuddi shuningdek, zamonaviy

metodlardan foydalanish ham ta'lim oluvchilarning faolligi va qayta aloqa bilan qo'llab-quvvatlanmaganda yetarli samarani bermaydi. Shu sababli ta'lim sifatini oshirishda pedagogik omillarning o'zaro ta'sirini hisobga oluvchi tizimli yondashuv muhimdir.

1-rasm. Ta'lim sifatini oshirishning asosiy pedagogik omillari

Bu sxema ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi asosiy pedagogik omillarni umumlashtiradi. Unda pedagogning kasbiy mahorati, o'qitish

metodlari, ta'lim oluvchilarning faolligi, ta'lim muhiti va qayta aloqa yagona tizimning tarkibiy qismlari sifatida ifodalangan.

Tizimli yondashuvga ko'ra, ta'lim sifatini oshirish jarayonida bir omildagi o'zgarish boshqa omillarning namoyon bo'lishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ta'lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish o'qitish metodlarini takomillashtirishga, metodlarning takomillashuvi esa o'zlashtirish natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu jihatdan, ta'lim sifatini oshirish bo'yicha pedagogik faoliyatni rejalashtirishda barcha asosiy omillarning o'zaro muvofiqligiga e'tibor qaratish muhimdir.

Umuman olganda, ta'lim sifatini oshirish pedagog, ta'lim oluvchi, ta'lim mazmuni, metodlar va o'quv muhiti o'rtasidagi o'zaro ta'sirni maqsadli tashkil etishga bog'liq. Ushbu omillarni yaxlit pedagogik tizim sifatida rivojlantirish ta'lim oluvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish va amaliy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva N. Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish ijtimoiy pedagogik zarurat sifatida // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 2025.
2. Maxmudov B. Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari // Science Time. 2026. DOI: <https://doi.org/10.66345/stj.v4i2.4916>
3. Qayumova G. RAQAMLASHTIRILGAN MUHITDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING O'RNI // Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8. – C. 505-508.
4. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning // *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. 1998. Vol. 5, No. 1. P. 7–74.

5. Biggs J., Tang C. *Teaching for Quality Learning at University*. 4th ed. Maidenhead: Open University Press, 2011.
6. OECD. *Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment*. Paris: OECD Publishing, 2013.
7. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All*. Paris: UNESCO, 2020.
8. Darling-Hammond L., Bransford J. (Eds.). *Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do*. San Francisco: Jossey-Bass, 2005.
9. Fullan M. *The New Meaning of Educational Change*. 4th ed. New York: Teachers College Press, 2007.